

8. Одесити проголосували за демонтаж пам'ятника Катерині II // Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/10/21/161945/> (10.04.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-387-6-26>

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В УКРАЇНІ ЯК ПРИКЛАД ДОМІНУВАННЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ НАРАТИВІВ

Стрільчук Л. В.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна*

Аналізуючи ситуацію із святами, які відзначалися в Україні на державному рівні з 1991 року не складно помітити, що «у спадок» від СРСР Україна отримала і чимало «державних свят», які, в силу різних причин, залишалися у пам'яттєвому просторі країни ще три-чотири десятиліття. Сам термін «святкування» містить у собі чітко виражену оцінку подій, до яких він вживається, і передбачає, як мінімум, позитивну характеристику. То ж, які дати української (а частіше зовсім не української історії) відзначалися на державному рівні у незалежній Україні впродовж років незалежності?

Не секрет, що Україна, як і інші пострадянські республіки, успадкувала пам'яттєву мапу «загальносоюзного» зразка із похибкою на національні історичні особливості, із певним набором героїв та визначних подій. З моменту незалежності в нашому суспільстві відбувалася трансформація історичної пам'яті: уявлень про найважливіші дати та події, національних героїв. Ці зміни у національній історичній пам'яті відбувалися на двох рівнях: у державній політиці пам'яті, що відбито у нормативно-правових документах та в уявленнях пересічних українців [3, с. 233].

Аналіз того, що саме «святкували»/«відзначали» в Україні на державному рівні впродовж трьох останніх десятиліть засвідчує факт непослідовності здійснення державної історичної політики та домінування пострадянських наративів.

Серед свят, що перейшли «у спадок» від СРСР, наприклад, 8 березня (Міжнародний жіночий день), 1–2 травня – День міжнародної солідарності трудящих, 9 травня, як День Перемоги у Великій Вітчиз-

няній війні [3, с. 235]. Саме ці три дати, закріплені на законодавчому рівні, як святкові дні, продовжували залишатися незмінними у державному святковому календарі України іще десятиліттями після проголошення незалежності.

Другий Президент України Л. Кучма у 1999 році Указом закріпив святкування Дня захисника Вітчизни і визначив дату – 23 лютого. Як відомо, саме ця дата впродовж тривалих десятиліть відзначалася в СРСР як день радянської армії. Даний приклад чітко унаочнює, що державна політика історичної пам'яті в Україні, у той період, формувалася у межах радянських історичних наративів [5, с. 97–98].

Слід звернути увагу і на ідеологічне забарвлення вищезгаданих свят. У 2000 році Верховна Рада України ухвалює Закон «Про увічнення перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» [1]. Щодо самого терміну «Велика Вітчизняна війна», як такого, є чимало контраргументів, зокрема: саме радянським керівництвом, на початку 40-х років ХХ століття, було придумано власну концепцію про початок Другої світової війни, аби заперечити свою причетність до поділу Другої Речі Посполитої у 1939 році. Так, у 1942 році Й. Сталін видає книгу (брошуру) про Велику Вітчизняну війну, де виокремлює німецько-радянську війну і цим самим отримує окрему війну, що дає можливість заперечувати власну причетність до подій 1939 року. Цей історичний міф російська федерація використовує і до сьогодні. Але і Україна, на початок ХХІ століття, не звільняється від російських пам'яткових наративів. Формулювання «Велика Вітчизняна війна» на державному рівні залишалася незмінним аж до 2014 року. У 2010 році, в період президентства В. Януковича, на нормативному рівні було закріплено уявлення про відокремлення «Перемоги у Великій Вітчизняній війні» від подій Другої світової війни [1]. А уже в 2015 році Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про увічнення перемоги над нацизмом у роки Другої світової війни 1939–1945 роки». Фактично саме у цей період відбувається зміна риторики «перемог» та «визволень» на риторику про масові жертви та трагічні сторінки і, саме у цей період, відбуваються найвідчутніші трансформації історичної пам'яті в українському суспільстві [4, с. 58–59].

Щодо іще одного «свята», успадкованого Україною із радянської святкової традиції, – Міжнародного жіночого дня 8 березня, відзначення якого бере свій початок на світанку індустріальної доби, а як свято на державному рівні воно постало у 1965 році [2, с. 235], і стало незмінною атрибутикою радянської держави у формуванні інтернаціоналізму та рівності жінки у радянському суспільстві. Щодо «рівності жінки у радянському суспільстві», то дане свято дуже добре підпирало тези «коня на скаку остановити, в горящую избу вой-

дёт» і формувало викривлені уявлення про так звану «рівність», привчаючи суспільну свідомість до жінки, що укладає асфальт, працює в шахті, тощо. А з приводу інтернаціоналізму, то саме цим святом викорінювалися із історичної пам'яті та нівелювалися національні свята, так, наприклад, як День матері. Тривалий час, досить наполегливо, свято Міжнародного дня солідарності трудящих, як і 8 березня, позиціонувалися як свята весни, свята поза політикою [5, с. 97–98].

На думку авторки, в Україні, у перші два десятиліття незалежності, чітко простежується поляризація історичної пам'яті суспільства, по осі «Схід – Захід», при якій увиразнилися пам'ятєві орієнтири, при чому Схід України тяжів до пострадянських-російських наративів, а Захід країни орієнтувався на національних героїв та українські історичні цінності. На думку авторки, історія незалежної України знає двох Президентів, які чітко обстоювали національні цінності, ставили в пріоритет українську історію і відповідним чином формували державну політику історичної пам'яті, це Віктор Ющенко та Петро Порошенко. В усіх інших випадках, керівники держави тяжіли до пострадянських/російських наративів, що увиразнювалося у формуванні державної політики історичної пам'яті, закріплюючи поляризацію українського суспільства по згаданій осі «Схід – Захід».

Кожен із українських Президентів, відповідно до своїх бачень та переконань, впливав на формування державної політики історичної пам'яті. Зокрема, 1999 року, на підставі Указу Л. Кучми, на державному рівні відзначали «60-ти річчя возз'єднання українських земель у складі Української держави», фактично відзначаючи напад радянсько-німецьких військ на Польщу [4, с. 59–61]. Відомо також, що на ініціативу Президента Л. Кучми на державному рівні відзначалася 350-та річниця Переяславської ради, як союз поміж росією та Україною, створено було робочу групу, яка спільно із російськими істориками здійснювала ревізію підручників з історії, написаних після 1991 року, на предмет спільних бачень у трактуванні історії, тощо [2, с. 158].

Із приходом до влади В. Ющенка спостерігається кардинальний поворот у формуванні історичної пам'яті, що напряду відбилося у державних святах. Зокрема, на державному рівні з'являється тема УПА, уже в 2007 році Президент підписує Указ «Про відзначення 65-ї річниці створення УПА» [7], що було схвально зустрівано західним регіоном України і викликало обурення на сході країни. У тому ж таки 2007 році В. Ющенко підписує іще один Указ (що іще більше поляризувало історичну пам'ять у суспільстві) «Про заходи щодо відзначення 60-х роковин операції «Вісла»» [6].

В. Ющенку належить ініціатива відродження Батурина, як гетьманської столиці. Са ме з уст українського Президента пролунав заклик

до світової спільноти визнати Голодомор 1932–1933 років геноцидом проти української нації, відбулася героїзація С. Бандери [2, с. 158]. У шкільних підручниках з'являються теми присвячені героїчній боротьбі УПА та її командирам, піднімаються проблеми радянських репресій, голодоморів, змінюється концепція історичної освіти.

Таким чином, лише у середині першого десятиліття XXI століття, на п'ятнадцятому році незалежності України відбувається перелом в державній політиці історичної пам'яті, що увиразнилося у державних святах та відходу від частини пострадянських історичних наративів. Цей процес був досить повільним і болісним для чималої частини українського суспільства, а агресія російської федерації супроти України тільки прискорила ці процеси.

Література:

1. Закон України від 20.04. 2000 № 1684-III «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 роки». URL: <http://zakon0rada.gov.ua>

2. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіа-культури. *Вісник Львівського університету*. Вип. 32. Львів, 2009. С. 153–163.

3. Набок С. Політика пам'яті в сучасній Україні: проблеми формування та контраверсійність наслідків. *Етнополітичний контекст суспільних трансформацій у сучасній Україні*. К., 2017. С. 227–273.

4. Стрільчук Л. Еволюція політики пам'яті у сучасній Україні: пострадянські наративи та національна політика пам'яті (на прикладі державних свят). *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Заснований у 2001 р. Число 29*. 2023. С. 96–100.

5. Стрільчук Л. Проблеми формування політики історичної пам'яті в Україні. Українська історія у публічному просторі : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 19–21 травня 2023 р. Львів – Торунь, 2023. С. 62–64.

6. Указ Президента України від 05.05.2007 № 274/2007 «Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»». URL: <http://zakon2rada.gov.ua>

7. Указ Президента України від 12.10.2007 № 966/2007 «Про відзначення 65-ї річниці створення Української повстанської армії». URL: <http://zakon2rada.gov.ua>